

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 5 października 2023 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Tomasz Przesławski (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Tomasz Demendecki

Sławomir Majewski (ławnik Sądu Najwyższego)

w sprawie z powództwa G. Spółki Akcyjnej w K.

przeciwko E. W. i K. M.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych w dniu 5 października 2023 r.

skargi nadzwyczajnej wniesionej przez Prokuratora Generalnego od nakazu zapłaty w postępowaniu upominawczym Sądu Rejonowego w Rzeszowie z 23 czerwca 2004 r., sygn. V GNc 2278/04

- 1. uchyla zaskarżony nakaz zapłaty i przekazuje sprawę Sądowi Rejonowemu w Rzeszowie do ponownego rozpoznania;**
- 2. znosi wzajemnie pomiędzy stronami koszty postępowania skargowego przed Sądem Najwyższym.**

UZASADNIENIE

W dniu 1 marca 2003 r. E. W. i K. M. prowadzący „Przedsiębiorstwo prywatne K.” (dalej także: „pozwan”) zawarli z „G.” Sp. z o.o. w R. (dalej także:

„powód”) umowę handlową numer [...] zgodnie z którą pozwani zobowiązali się do zakupu i sprzedaży detalicznej gazet codziennych i czasopism kolorowych dostarczanych przez dostawcę.

W § 4 pkt 4 przedmiotowej umowy zastrzeżono przy tym, że odbiorca zobowiązuje się płacić należności za sprzedaną prasę w terminie 2 dni od dnia wystawienia faktury, zaś niedotrzymanie terminu zapłaty powoduje naliczenie odsetek w wysokości 0,6% za każdy dzień opóźnienia w zapłacie.

Nakazem zapłaty w postępowaniu upominawczym z dnia 23 czerwca 2004 r., sygn. akt V GNc 2278/04, Sąd Rejonowy w Rzeszowie na skutek pozwu wniesionego przez „G.” Sp. z o.o. w R. orzekł, że E. W. i K. M. mają zapłacić w ciągu dwóch tygodni od doręczenia nakazu powodowi kwotę 3 320,23 zł wraz z umownymi odsetkami w wysokości 0,6 % za każdy dzień opóźnienia od kwot:

1. 466,01 od dnia 27 kwietnia 2003 r.,
2. 570,54 zł od dnia 27 listopada 2003 r.,
3. 448,53 zł od dnia 1 grudnia 2003 r.,
4. 519,20 zł od dnia 11 grudnia 2003 r.,
5. 601,75 zł od dnia 18 grudnia 2003 r.,
6. 398,09 z od dnia 25 grudnia 2003 r.,
7. 306,07 zł od dnia 1 stycznia 2004 r.,
8. 10,04 zł od dnia 3 stycznia 2004 r.

do dnia zapłaty wraz z kwotą 66,40 zł tytułem zwrotu kosztów sądowych i kwotę 600,00 zł tytułem kosztów zastępstwa procesowego, albo wnieść w tymże terminie sprzeciw.

Nakaz zapłaty nie został zaskarżony.

Sąd Rejonowy w Rzeszowie Wydział V Gospodarczy postanowieniem z dnia 18 sierpnia 2006 r., sygn. akt V GCo 311/06, nadał klauzulę wykonalności na rzecz następcy prawnego wierzyciela „G.” Sp. z o.o. w R. - „G.” Sp. z o.o. w K.. Jak wynika z uzasadnienia postanowienia, dotychczasowy wierzyciel z nakazu zapłaty został połączony poprzez przejęcie ze spółką w K.

W dniu 21 grudnia 2017 r. „G.” Sp. z o.o. w K. zwrócił się z wnioskiem o wydanie dalszego tytułu wykonawczego wskazując, iż pierwszy tytuł wykonawczy został złożony do akt księgi wieczystej wraz z wnioskiem o wpis hipoteki

przymusowej obciążającej nieruchomość pozwanego położoną w L. przy ul. [...], kolejny został wydany celem wszczęcia egzekucji tylko przeciw drugiemu dłużnikowi K. M. W związku z zamiarem wszczęcia egzekucji także wobec E. W., wierzyciel uzasadnił wniosek o uzyskanie dalszego tytułu wykonawczego.

Wszczęte zostało postępowanie egzekucyjne.

Pismem datowanym na 11 stycznia 2022 r. Prokurator Generalny wniósł skargę nadzwyczajną od prawomocnego nakazu zapłaty w postępowaniu upominawczym Sądu Rejonowego w Rzeszowie z 23 czerwca 2004 r., sygn. V GNc 2278/04.

Na podstawie art. 89 § 1 pkt 1 i 2 ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym (tekst jedn. Dz.U. 2021, poz. 154, dalej także: „ustawa o SN”) zaskarżonemu rozstrzygnięciu zarzucono:

1. naruszenie zasady, wolności i praw człowieka i obywatela, określonych w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997, nr 78, poz. 486 ze zm.), a mianowicie zasady praworządności, sprawiedliwości proceduralnej, a także prawa do rzetelnej procedury, zasady zaufania obywatela do państwa i stanowionego przez nie prawa oraz zasady pewności i bezpieczeństwa prawnego, wynikających z art. 2 i art. 45 ust. 1 Konstytucji poprzez uznanie przez Sąd Rejonowy w Rzeszowie, iż roszczenie skierowane przez powoda przeciwko pozwanym: E. W. i K. M. nie jest oczywiście bezzasadne, przytoczone w pozwie okoliczności nie budzą wątpliwości i tym samym zachodzą podstawy do wydania nakazu zapłaty w postępowaniu upominawczym, nie zaś skierowania sprawy do rozpoznania na rozprawie, podczas gdy już z treści pozwu, a ponadto dołączonej do niego umowy handlowej nr [...] z dnia 1 marca 2003 r. w sposób oczywisty wynikało, że roszczenie skierowane wobec pozwanych w zakresie żądania rażąco wygórowanych odsetek przysparzających nadmiernych w danych stosunkach i nieusprawiedliwionych zysków dla jednej ze stron, a mianowicie w wysokości 0,6% za każdy dzień opóźnienia w zapłacie należności było oczywiście bezzasadne, bowiem było nieważne na zasadzie art. 58 k.c., jako sprzeczne z bezwzględnie obowiązującym przepisem art. 353¹ k.c. i z zasadami

- współżycia społecznego nakaz zapłaty w postępowaniu upominawczym nie mógł być więc wydany;
2. rażące naruszenie przepisów prawa procesowego - art. 499 pkt 1 i 2 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn. Dz.U. 2018, poz. 1360 ze zm.) w brzmieniu obowiązującym na dzień orzekania w zw. z art. 498 § 1 i 2 k.p.c., przez ich niewłaściwe zastosowanie, co skutkowało wydaniem nakazu zapłaty w postępowaniu upominawczym zasądzającego od E. W. i K. M. kwotę 3 320,23 zł wraz z umownymi odsetkami w wysokości 0,6 % za każdy dzień opóźnienia od kwot: 466,01 zł od dnia 27 kwietnia 2003 r., 570,54 zł od dnia 27 listopada 2003 r., 448,53 zł od dnia 1 grudnia 2003 r., 519,20 zł od dnia 11 grudnia 2003 r., 601,75 zł od dnia 18 grudnia 2003 r., 398,09 zł od dnia 25 grudnia 2003 r., 306,07 zł od dnia 1 stycznia 2004 r., 10,04 zł od dnia 3 stycznia 2004 r. do dnia zapłaty podczas gdy już z treści pozwu, a nadto dołączonej do niego umowy handlowej nr [...], wynikało że roszczenie skierowane wobec pozwanych w zakresie żądania we wskazanej wysokości odsetek było oczywiście bezzasadne, bowiem było nieważne na zasadzie art. 58 § 1 i 2 k.c., jako sprzeczne z bezwzględnie obowiązującym przepisem art. 353¹ k.c. oraz z zasadami współżycia społecznego, nakaz zapłaty w postępowaniu upominawczym nie mógł być więc wydany;
3. naruszenie w sposób rażący prawa materialnego tj. art. 353¹ k.c. (Dz.U. 1990, nr 55, poz. 321) w zw. z art. 58 k.c. (Dz.U. 1964, nr 16, poz. 94), przez ich niezastosowanie i uznanie, że umową handlową nr [...] zawartą w dniu 1 marca 2003 r. pomiędzy „G.” Sp. z o.o. w R. a „Przedsiębiorstwem prywatnym „K.”” jest w całości ważna, jako zgodna z zasadą swobody umów, podczas gdy jej treść i cel z uwagi na regulacje dotyczące rażąco wygórowanych odsetek przysparzających nadmiernych w danych stosunkach i nieusprawiedliwionych zysków dla jednej ze stron są sprzeczne z celem i naturą umowy handlowej dotyczącej dostawy prasy a także zasadami współżycia społecznego i w tym zakresie umowa jest nieważna na zasadzie art. 58 k.c., jako sprzeczna z ustawą i z zasadami

współżycia społecznego, a tym samym wydanie nakazu w postępowaniu upominawczym nie było dopuszczalne.

W oparciu o tak sformułowane zarzuty na podstawie art. 91 § 1 ustawy o SN, wniesiono o:

1. uchylenie zaskarżonego nakazu zapłaty i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Rejonowemu w Rzeszowie Wydział V Gospodarczy z pozostawieniem temu sądowi rozstrzygnięcia o kosztach postępowania ze skargi nadzwyczajnej;
2. wydanie przez Sąd Rejonowy w Rzeszowie Wydział V Gospodarczy postanowienia o wstrzymaniu wykonania zaskarżonego nakazu zapłaty w postępowaniu upominawczym Sądu Rejonowego w Rzeszowie Wydział V Gospodarczy z dnia 23 czerwca 2004 r., sygn. akt V GNc 2278/04, w związku z wniesieniem skargi nadzwyczajnej od tego orzeczenia, do czasu ukończenia postępowania wywołanego przez jej wniesienie, z uwagi na grożącą pozwanym niepowetowaną szkodę wynikającą z prowadzonego przez Komornika Sądowego przy Sądzie Rejonowym Lublin–Zachód w Lublinie G. W. postępowania egzekucyjnego pod sygn. akt [...]. Powód pismem datowanym na 25 listopada 2022 r. wniósł o oddalenie skargi nadzwyczajnej w całości, a także o zasądzenie od pozwanej na rzecz powoda zwrotu kosztów postępowania, w tym kosztów zastępstwa prawnego według norm przepisanych, wraz z kwotą 17 zł tytułem opłaty skarbowej od pełnomocnictwa.

Powód pismem datowanym na 22 marca 2022 r. wniósł o oddalenie skargi nadzwyczajnej, a także zasądzenie od pozwanych na rzecz powoda zwrotu kosztów postępowania skargowego według norm przepisanych oraz o dopuszczenie dowodów z dokumentów wskazanych w uzasadnieniu odpowiedzi na skargę.

Pozwani pismem datowanym na 23 marca 2022 r. przyłączyli się do stanowiska Prokuratora Generalnego i wnieśli o uchylenie zaskarżonego nakazu zapłaty i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Rejonowemu w Rzeszowie. Działając przez pełnomocnika profesjonalnego wnieśli

ponadto o zasądzenie od powoda na rzecz pozwanych zwrotu kosztów według norm przepisanych wraz odsetkami ustawowymi za opóźnienie.

Postanowieniem z 24 stycznia 2022 r. Sąd Rejonowy w Rzeszowie wstrzymał wykonanie zaskarżonego nakazu zapłaty do czasu ukończenia postępowania ze skargi nadzwyczajnej.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Wywiedziona w niniejszej sprawie skarga nadzwyczajna zasługiwała na uwzględnienie.

W pierwszej kolejności należy zauważyć, że z punktu widzenia charakteru prawnego, skarga nadzwyczajna jest środkiem zaskarżenia o charakterze nadzwyczajnym. Wynika to z przyjętej przez ustawodawcę konstrukcji prawnej tej instytucji. Zgodnie bowiem z art. 89 § 1 ustawy o SN, jeżeli jest to konieczne dla zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej, od prawomocnego orzeczenia sądu powszechnego lub sądu wojskowego kończącego postępowanie w sprawie może być wniesiona skarga nadzwyczajna, o ile:

1. orzeczenie narusza zasady lub wolności i prawa człowieka i obywatela określone w Konstytucji lub
 2. orzeczenie w sposób rażący narusza prawo przez błędną jego wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie, lub
 3. zachodzi oczywista sprzeczność istotnych ustaleń sądu z treścią zebranego w sprawie materiału dowodowego
- a orzeczenie nie może być uchylone lub zmienione w trybie innych nadzwyczajnych środków zaskarżenia.

Wykładnia art. 89 § 1 ustawy o SN nakazuje zatem przyjąć, że nie każde wadliwe orzeczenie powinno zostać wyeliminowane w tym trybie. Chodzi bowiem wyłącznie o usunięcie z obrotu prawnego tych judykatów, które nie dają się pogodzić z podstawowymi zasadami demokratycznego państwa prawnego. W doktrynie i orzecznictwie konstytucyjnym podnosi się, że zasada demokratycznego państwa prawnego w znaczeniu opisowym jest zbiorem różnych wartości bezpośrednio

lub pośrednio wyrażonych w Konstytucji RP, dotyczących prawa, ustroju państwa oraz relacji między państwem a jednostką (zob. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 25 listopada 1997 r., K 26/97). Jedną z fundamentalnych powinności, możliwą do wyprowadzenia z zasady demokratycznego państwa prawnego, jest obowiązek działania organów państwa na podstawie i w granicach prawa. W toku postępowania sądowego przejawia się to wyraźnie obowiązkiem przestrzegania przepisów procedury, właściwej dla danej sprawy, a także przepisów prawa materialnego na podstawie których organ władzy sądowniczej podejmuje określone decyzje.

Sąd Najwyższy w wyroku z 15 grudnia 2021 r., I NSNc 146/21, określił istotę kontroli prawomocnego rozstrzygnięcia zainicjowaną skargą nadzwyczajną. Wskazano, że wyeliminowane w trybie art. 89 § 1 ustawy o SN powinno dotyczyć rozstrzygnięć będących *prima facie* orzeczeniami w sposób elementarny niesprawiedliwymi. W praktyce, oznacza to, że już pobieżna analiza przebiegu postępowania i jego skutków powinna wywoływać zasadne wątpliwości co do jej prawidłowości w świetle naczelnych zasad, na których oparty jest system prawa w Polsce

Skuteczne wniesienie skargi nadzwyczajnej uzależnione jest od spełnienia przesłanek formalnych. Odnoszą się one do substratu zaskarżenia, terminu i podmiotów, które posiadają uprawnienie do wywiedzenia tego środka. Zgodnie z art. 89 § 1 ustawy o SN, skarga nadzwyczajna może być wniesiona od prawomocnego orzeczenia sądu powszechnego lub wojskowego kończącego postępowanie w sprawie, które nie może być uchylone lub zmienione w trybie innych nadzwyczajnych środków zaskarżenia. Artykuł 89 § 2 ustawy o SN stanowi, że uprawnionym do wywiedzenia tego środka zaskarżenia jest Prokurator Generalny, Rzecznik Praw Obywatelskich oraz, w zakresie swojej właściwości, Prezes Prokuratury Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej, Rzecznik Praw Dziecka, Rzecznik Praw Pacjenta, Przewodniczący Komisji Nadzoru Finansowego, Rzecznik Finansowy, Rzecznik Małych i Średnich Przedsiębiorców i Prezes Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów. W myśl zaś art. 89 § 3 ustawy o SN skargę nadzwyczajną wnosi się w terminie 5 lat od dnia uprawomocnienia się zaskarżonego orzeczenia, a jeżeli od orzeczenia została wniesiona kasacja albo

skarga kasacyjna – w terminie roku od dnia ich rozpoznania. Niedopuszczalne jest uwzględnienie skargi nadzwyczajnej na niekorzyść oskarżonego wniesionej po upływie roku od dnia uprawomocnienia się orzeczenia, a jeżeli od orzeczenia została wniesiona kasacja albo skarga kasacyjna – po upływie 6 miesięcy od dnia jej rozpoznania. W tym zakresie należy mieć jednak także na względzie przepisy przejściowe zawarte w ustawie o SN, w świetle których w okresie 6 lat od dnia wejścia ustawy o Sądzie Najwyższym w życie, skarga nadzwyczajna może być wniesiona od prawomocnych orzeczeń kończących postępowanie w sprawach, które uprawomocniły się po dniu 17 października 1997 r. W takim jednak przypadku krąg podmiotów legitymowanych do jej wniesienia jest jeszcze bardziej zawężony i obejmuje wyłącznie Prokuratora Generalnego i Rzecznika Praw Obywatelskich (art. 115 § 1 i 1a ustawy o SN).

Formalnoprawna analiza skargi nadzwyczajnej wniesionej w niniejszej sprawie wskazuje na dopuszczalność dalszego jej procedowania. Została ona bowiem wywiedziona od prawomocnego rozstrzygnięcia sądu powszechnego, jakim jest nakaz zapłaty wydany przez Sąd Rejonowy w Rzeszowie w dniu 23 czerwca 2004 r., V GNc 2278/04, który niewątpliwie także zakończył postępowanie w sprawie. Jest to rozstrzygnięcie prawomocne. Nie jest możliwe skorzystanie z innych instrumentów jego wzruszenia. Autorem skargi nadzwyczajnej jest Prokurator Generalny, który jest podmiotem legitymowanym do wystąpienia z tym środkiem zaskarżenia. Skarga została wywiedziona w terminie. Jednocześnie, w przedmiotowej sprawie nie zachodzą ograniczenia, o których mowa w art. 90 ustawy o SN.

Jak wynika z treści art. 398¹³ § 1 k.p.c. Sąd Najwyższy rozpoznaje skargę kasacyjną w granicach zaskarżenia oraz w granicach podniesionych zarzutów; w granicach zaskarżenia bierze jednak z urzędu pod rozagę nieważność postępowania. Przepis ten na podstawie art. 95 pkt 1 ustawy o SN stosuje się w postępowaniu w sprawie skargi nadzwyczajnej.

W niniejszej sprawie w istocie skarżący zarzuca, że Sąd Rejonowy w Rzeszowie, wydając zaskarżony nakaz zapłaty w nienależyty sposób ocenił dochodzone przez powoda roszczenia z punktu widzenia jego zasadności, w szczególności w zakresie wysokości ustalonych odsetek za opóźnienie,

tj. 0,6% za każdy dzień opóźnienia, co doprowadziło do wydania nakazu zapłaty w postępowaniu upominawczym, nie zaś skierowania sprawy na rozprawę. Skarżący wskazał, że w jego ocenie roszczenie skierowane wobec pozwanych w zakresie żądania we wskazanej wysokości odsetek było oczywiście bezzasadne, z uwagi na sprzeczność z przepisem art. 353¹ k.c. oraz zasadami współżycia społecznego. Z uwagi na to Prokurator Generalny zarzucił zaskarżonemu rozstrzygnięciu rażącą sprzeczność z art. 499 pkt 1 i 2 k.p.c. oraz rażące naruszenie prawa materialnego, tj. art. 353¹ k.c. w zw. z art. 58 k.c.

Ponadto, zdaniem skarżącego wydany nakaz zapłaty w postępowaniu upominawczym w szczególności jest sprzeczny z prawem do rzetelnej procedury, zasadą zaufania obywatela do państwa i stanowionego przez nie prawa oraz zasadą pewności i bezpieczeństwa prawnego, wynikających z art. 2 i art. 45 ust. 1 Konstytucji.

W ocenie Sądu Najwyższego, w niniejszej sprawie, należy mieć na względzie to, że uzasadnienie do zaskarżonego nakazu zapłaty zostało sporządzone już po wniesieniu skargi nadzwyczajnej, na wyraźne żądanie Sądu Najwyższego. Dlatego, zdaniem Sądu Najwyższego – należy z dużą ostrożnością podchodzić do jego treści. Nie można pominąć tego, że analizowane postępowanie toczyło się w trybie postępowania upominawczego, w którego toku nie odbyła się żadna rozprawa, na której strony mogłyby przedstawić swoje racje.

Odnosząc się do zarzutów, w pierwszej kolejności wskazać należy, że w orzecznictwie Sądu Najwyższego nie budzi wątpliwości fakt, iż zastrzeżenie oczywiście wygórowanych odsetek kapitałowych lub za opóźnienie trzeba kwalifikować jako zastrzeżenie nieważne, chyba że inną sankcję określa przepis szczególny. (por. wyrok Sądu Najwyższego z 31 stycznia 2019 r., V CSK 626/17; wyrok Sądu Najwyższego z 27 maja 2010 r., III CSK 230/09). Sąd Najwyższy w niniejszym składzie w pełni podziela ten pogląd.

Zastrzeżenie w analizowanym w niniejszej sprawie przypadku przez powoda obowiązku zapłaty przez pozwanych odsetek umownych za opóźnienie w wysokości 0,6% za każdy dzień opóźnienia jest w sposób oczywisty i rażący sprzeczne z zasadami współżycia społecznego. W realiach sprawy nie można mieć wątpliwości, że zastrzeżone w umowie łączącej strony odsetki przewyższają

wielokrotnie akceptowany poziom. Nie stanowią uzasadnienia dla takiej wysokości odsetek argumenty przedstawione przez powoda w odpowiedzi na skargę, jakoby był to sposób „zdyscyplinowania pozwanych do terminowego uiszczania należności”. Prawo polskie przewiduje także inne sposoby zabezpieczenia wzajemnych roszczeń, które nie powodują tego, że jedna ze stron znajduje się w znacząco gorszej sytuacji.

W chwili zawarcia umowy handlowej stanowiącej podstawę dochodzonego roszczenia, tj. w dniu 1 marca 2003 r., nie obowiązywały jeszcze przepisy art. 359 § 2¹, 359 § 2² oraz 359 § 2³ k.c. dotyczące maksymalnej wysokości odsetek wynikających z czynności prawnej, które zostały wprowadzone z dniem 20 lutego 2006 r. na mocy tzw. ustawy „antylichwiarskiej” z dnia 7 lipca 2005 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. nr 157, poz. 1316). Szczegółne ukształtowanie sankcji wadliwości czynności prawnych zawarte w tych przepisach, nie może mieć więc zastosowania do niniejszej sprawy.

Wzajemne świadczenia stron analizowanego stosunku prawnego należy jednak oceniać przez pryzmat zasad wynikających z art. 353¹ k.c. Przepis ten określa bowiem granice swobody umów obligacyjnych. Ogranicza on nie tylko swobodę kształtowania treści i celu tych umów, lecz także wyłącza swobodę kształtowania jednostronnych czynności prawnych, także jeśli rodzą stosunki obligacyjne oraz swobodę kształtowania umów z zakresu prawa rodzinnego, rzeczowego czy spadkowego (por. wyrok Sądu Najwyższego z 3 czerwca 2019 r., I NSNc 7/19). Z drugiej strony, analizowany przepis niejako pośrednio proklamuje samą zasadę swobody umów, która znajduje potwierdzenie także w konstytucyjnej gwarancji wolności działalności gospodarczej (por. wyrok Sądu Najwyższego z 3 czerwca 2019 r., I NSNc 7/19, a także cytowane tam wyroki Trybunału Konstytucyjnego z: 29 kwietnia 2003 r., SK 24/02; 13 września 2005 r., K 38/04; 27 listopada 2006 r., K 47/04; 17 lipca 2007 r., P 16/06; 19 lipca 2007 r., K 11/06; 16 października 2014 r., SK 20/12), jak i w prawie Unii Europejskiej (por. wyroki Trybunału Sprawiedliwości z: 15 grudnia 1995 r. w sprawie C-415/93, Jean-Marc Bosman; 6 czerwca 2000 r. w sprawie C-281/98, Roman Angonese).

Sankcję naruszenia art. 353¹ k.c. określa art. 58 § 1 k.c., choć jak słusznie podnosi się w orzecznictwie – wychodzić trzeba z założenia, że umowa sprzeczna z zasadami współżycia społecznego na zasadzie *lex specialis* powinna być kwalifikowana jako nieważna na podstawie art. 58 § 2 k.c. (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 22 czerwca 2022 r., I NSNc 592/21). Zgodnie bowiem z tym przepisem nieważna jest czynność prawna sprzeczna z zasadami współżycia społecznego. Niewątpliwie jednak przepisy art. 353¹ k.c. oraz art. 58 k.c. wyznaczają granice kompetencji generalnej podmiotów prawa cywilnego, mają odrębny zakres zastosowania i niewątpliwie bezwzględnie obowiązujący charakter. Sąd Najwyższy podkreśla przy tym, że oba wskazane przepisy sądy muszą brać pod uwagę z urzędu (uchwała Sądu Najwyższego z 17 czerwca 2005 r., III CZP 26/05).

Przenosząc powyższe na grunt analizowanej sprawy, trzeba uznać, że zawarta pomiędzy stronami umowa narusza granice wyznaczone przez art. 353¹ k.c. Nie ulega bowiem wątpliwości, że w chwili zawarcia umowy przepis ten wyznaczał – niezależnie od wprowadzonych z dniem 20 lutego 2006 r. art. 359 § 2¹, 359 § 2² oraz 359 § 2³ k.c. – granice kształtowania przez strony wysokości odsetek wynikających z czynności prawnej. W orzecznictwie i nauce prawa nigdy nie ulegało wątpliwości, że eliminacja z obrotu nadmiernych, lichwiarskich odsetek, grożących „pętlą zadłużenia” jest celem prawa (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 22 czerwca 2022 r., I NSNc 592/21).

Ustanowione przez ustawodawcę klauzule generalne, także te wynikające z art. 353¹ k.c., są niezbędne dla prawidłowego funkcjonowania rynku gospodarczego. Pozwalają bowiem – bez zbędnej kazuistyki – na wypełnienie ich treścią w konkretnym przypadku przez sądy, które znają zjawiska ekonomiczne i społeczne obowiązujące w danym obszarze w określonym czasie. Do takich klauzul generalnych nich należą zasady współżycia społecznego, a wśród nich zakaz lichwy, tj. zastrzegania rażąco wygórowanych odsetek przysparzających nadmiernych w danych stosunkach i nieusprawiedliwionych zysków dla jednej ze stron (por. wyrok Sądu Najwyższego z 27 lipca 2000 r., IV CKN 85/00, OSP 2001/3/48; por. też uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z 8 stycznia 2003 r., II CKN 1097/00).

Postanowienia umowy zastrzegające odsetki za opóźnienie w spełnieniu świadczenia pieniężnego w wysokości 0,6% za każdy dzień opóźnienia należy uznać za wygórowane i niewątpliwie stanowiące lichwę (tak.m.in. Sąd Najwyższy w wyroku z 27 maja 2010 r., III CSK 230/09 oraz wyrok Sądu Najwyższego z 13 maja 2020 r., I NSNc 28/19, niepubl.). Wysokość odsetek winna bowiem być wiązana z ekwiwalentnością świadczenia drugiej strony, stanowić zabezpieczenie wymuszenia terminowości wykonania zobowiązania, a nie stanowić niemożliwego do wykonania dla kontrahenta zobowiązania do zapłaty. Wskazana wysokość odsetek – zdaniem Sądu Najwyższego – czyni prawie niemożliwym spłatę zadłużenia głównego i może powodować powstanie spirali długów.

Uwzględnienie zarzutów naruszenia prawa materialnego przesądza także o zasadności zarzutu naruszenia przepisów prawa procesowego, tj. art. 499 pkt 1 k.p.c. w brzmieniu na dzień orzekania w związku z art. 498 § 1 i 2 k.p.c. przez ich niewłaściwe zastosowanie skutkujące wydaniem nakazu zapłaty w postępowaniu upominawczym podczas gdy już z treści pozwu, a także dołączonej do niego umowy pożyczki w sposób oczywisty wynikało, że roszczenie skierowane wobec pozwanych w zakresie żądania we wskazanej wysokości odsetek było oczywiście bezzasadne na skutek naruszenia art. 353¹ k.c. w zw. z art. 58 § 1 i 2 k.c.

Przypomnieć należy, że konstrukcja postępowania upominawczego ma ułatwiać powodowi dochodzenie roszczeń. Ustawa wprowadza domniemanie dopuszczalności wydania nakazu zapłaty, chyba że wystąpi co najmniej jedna z przyczyn wskazanych w art. 499 § 1 pkt 1-3 k.p.c. (T. Zembrzusi [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom. II. Artykuły 367-505*³⁹, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2021, art. 499). Artykuł 499 § pkt 1 k.p.c. – w brzmieniu obowiązującym w czasie orzekania – stanowił, że nakaz zapłaty nie może być wydany, jeżeli według treści pozwu roszczenie jest oczywiście bezzasadne, przy czym przepis ten jest tożsamy z aktualnym brzmieniem art. 499 § 1 pkt 1 k.p.c. W świetle art. 499 § pkt 2 k.p.c. w brzmieniu obowiązującym w czasie orzekania – nakaz zapłaty nie może być wydany, gdy przytoczone okoliczności budzą wątpliwość. W orzecznictwie Sądu Najwyższego wskazuje się, że „każda niepewność co do przytoczonych okoliczności, które są istotne

dla rozstrzygnięcia sprawy, powinna być podstawą do odmowy wydania nakazu zapłaty i w konsekwencji, co do zasady prowadzić do wyznaczenia rozprawy” (wyrok Sądu Najwyższego z 24 listopada 2021 r., I NSNc 54/21).

Odnosząc się do określonej w art. 499 pkt 1 k.p.c., w brzmieniu obowiązującym w dacie orzekania, klauzuli generalnej „oczywistej bezzasadności roszczenia”, należy wskazać, że jej treść jest definiowana w okolicznościach konkretnego przypadku. W doktrynie wskazuje się, że może to być stwierdzone na podstawie zawartych w pozwie okoliczności świadczących np. o nieistnieniu, niewymagalności lub wygaśnięciu roszczenia, braku legitymacji procesowej strony czy braku interesu prawnego (zob. M. Manowska, *Postępowania odrębne w procesie cywilnym*, Warszawa 2012, s. 186 i n.). W orzecznictwie podkreśla się, że ocena bezzasadności roszczenia wymaga zatem zbadania w świetle przepisów prawa materialnego jego istnienia, wymagalności, upływu terminu zawitego do jego dochodzenia, czy choćby zaskarżalności (wyrok Sądu Najwyższego z 1 czerwca 2022 r., I NSNc 463/21). Zatem przyjąć należy, że owa oczywista bezzasadność roszczenia występuje wówczas, gdy z treści pozwu wynika wyrażnie, że powodowi nie przysługuje prawo żądania od pozwanego określonego świadczenia na podstawie przytoczonych okoliczności faktycznych, a decydują o tym przepisy prawa materialnego (wyrok Sądu Najwyższego z 14 kwietnia 2021 r., I NSNc 35/20).

W świetle z kolei art. 499 pkt 2 k.p.c., w brzmieniu obowiązującym w dacie orzekania, nakaz zapłaty nie może być wydany, gdy przytoczone okoliczności budzą wątpliwość co do zgodności z prawdziwym stanem rzeczy. Oznacza to, że zgodność przytoczonych okoliczności z rzeczywistym stanem rzeczy jest niezbędnym warunkiem wydania orzeczenia. W orzecznictwie wskazuje się, że jakiegokolwiek wątpliwości co do tej zgodności uniemożliwiają wydanie nakazu zapłaty (wyrok Sądu Najwyższego z 24 listopada 2021 r., I NSNc 54/21). Podnosi się także, że brak podstaw do wydania nakazu zapłaty może być nie tylko rezultatem oceny stanu faktycznego z punktu widzenia norm prawa materialnego, ale także wynikiem niemożności zastosowania tych norm ze względu na zachodzące wątpliwości natury faktycznej (niekompletność stanu faktycznego) czy

niejasność samych żądań (por. uzasadnienie postanowienia Sądu Najwyższego z 13 listopada 1970 r., II CZ 193/70, OSPIKA 1971, nr 7-8, poz. 144).

W ocenie Sądu Najwyższego, sąd rozpatrujący sprawę w postępowaniu upominawczym powinien ocenić, czy zachodzą wątpliwości, o których mowa w art. 499 pkt 1 i 2 k.p.c. Kwestia ta podlega ocenie sądu orzekającego i każda niepewność co do przytoczonych okoliczności, które są istotne dla rozstrzygnięcia sprawy, powinna być podstawą do odmowy wydania nakazu zapłaty i w konsekwencji, co do zasady prowadzić do wyznaczenia rozprawy. Sąd Rejonowy rozpoznając pozew o wydanie nakazu zapłaty winien był zbadać i zauważyć, że w umowie zastrzeżono odsetki za opóźnienie w wymiarze 0,6% dziennie, co w stosunku rocznym oznacza odsetki na poziomie 219%. Nie pozostawia wątpliwości, że już w dacie zawarcia przedmiotowej umowy postanowienie to było rażąco sprzeczne z zasadami współżycia społecznego, a przez to oczywiście bezzasadne w rozumieniu art. 499 k.p.c.

Zastrzeżenie w analizowanej umowie handlowej odsetek za opóźnienie o charakterze lichwiarskim narusza – jak to zostało już ustalone – art. 353¹ k.c. W takiej sytuacji brak jest możliwości wydania nakazu zapłaty, a koniecznym jest skierowanie sprawy na rozprawę. W niniejszej sprawie brak było więc podstaw do wydania nakazu zapłaty, a zatem – w świetle art. 498 § 2 k.p.c. w ówczesnym brzmieniu, sprawa powinna była być skierowana na rozprawę.

W ocenie Sądu Najwyższego, sąd rozpatrujący sprawę w postępowaniu upominawczym zaniechał oceny, czy zachodzą wątpliwości, o których mowa w art. 499 pkt 1 i 2 k.p.c. Kwestia ta podlega ocenie sądu orzekającego i każda niepewność co do przytoczonych okoliczności, które są istotne dla rozstrzygnięcia sprawy, powinna być podstawą do odmowy wydania nakazu zapłaty i w konsekwencji, co do zasady prowadzić do wyznaczenia rozprawy. Niezbadanie przesłanki z art. 499 pkt 1 i 2 k.p.c., a zatem niezastosowanie tego przepisu w ówczesnym brzmieniu (obowiązującym w dacie wydania nakazu zapłaty) trzeba uznać za wystarczające uzasadnienie zarzutu rażącego naruszenia prawa procesowego.

Mając na uwadze całość powyższej argumentacji, w ocenie Sądu Najwyższego, w niniejszej sprawie uchylenie zaskarżonego wyroku

jest konieczne dla zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej. Zdefiniowana w art. 89 § 1 ustawy o SN przesłanka ogólna skargi nadzwyczajnej jednoznacznie nawiązuje do art. 2 Konstytucji RP, co czyni koniecznym dokonywanie jej wykładni przy wykorzystaniu osiągnięć orzecznictwa i doktryny traktujących o tej konstytucyjnej zasadzie (zob. m.in. wyrok Sądu Najwyższego z 22 czerwca 2022 r., I NSNc 205/21). Artykuł 2 Konstytucji RP stanowi, że Rzeczpospolita Polska jest demokratycznym państwem prawnym, urzeczywistniającym zasady sprawiedliwości społecznej. W orzecznictwie Sądu Najwyższego z art. 2 Konstytucji RP wywodzi się także liczne szczegółowe zasady pochodne, takie jak: zasada sprawiedliwości proceduralnej, zasada ochrony zaufania obywatela do państwa, zasada ochrony praw słuszenie nabytych, zasada ochrony interesów w toku, zasada niedziałania prawa wstecz, zasada *ne bis in idem* czy zakaz nadmiernej ingerencji (zob. m.in. wyrok Sądu Najwyższego z 8 marca 2022 r., I NSNc 22/21).

Jedną ze składowych zasady demokratycznego państwa prawnego jest zasada zaufania obywatela do państwa, wyrażająca się również w możliwości oczekiwania przez obywatela, aby organy państwa prawidłowo stosowały obowiązujące przepisy prawa, skoro zgodnie z art. 7 Konstytucji RP organy władzy publicznej działają na podstawie i w granicach prawa (zob. m.in. wyrok Sądu Najwyższego z 17 czerwca 2020 r., I NSNc 47/19).

Sąd Rejonowy w Rzeszowie uchybił także wymaganiom wynikającym z art. 45 Konstytucji RP. Trybunał Konstytucyjny w wyroku z 16 stycznia 2006 r., SK 30/05, wyraźnie zaznaczył, że „sprawiedliwość proceduralna należy do istoty konstytucyjnego prawa do sądu, albowiem prawo do sądu bez zachowania standardu rzetelności postępowania byłoby prawem fasadowym”. Sąd Najwyższy w pełni podziela wyrażony przez inny skład tego sądu pogląd, że każdy sąd powinien „budować autorytet wymiaru sprawiedliwości i kształtować zewnętrzne przekonanie o prawidłowości każdej podjętej przez sąd orzekający czynności oraz o sprawiedliwości wydanego orzeczenia”. Dalej, w cytowanym orzeczeniu wyraźnie podkreślono, że strona nie może ponosić ujemnych konsekwencji wiążących się z wadliwościami jakich dopuścił się sąd orzekający (postanowienie

Sądu Najwyższego z 10 sierpnia 2007 r., II CZ 51/07). W realiach badanej sprawy Sąd Rejonowy w Rzeszowie nie zapewnił stronie odpowiednich gwarancji składających się na prawo do rzetelnego i sprawiedliwego procesu sądowego.

Sąd Rejonowy w Rzeszowie wydając zaskarżony nakaz zapłaty naruszył zasadę zaufania obywatela do państwa, godząc w bezpieczeństwo prawne pozwanych. Z tej przyczyny uchylenie nakazu zapłaty i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania okazało się konieczne dla zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej.

Jednocześnie, zdaniem Sądu Najwyższego, na przeszkodzie uwzględnieniu skargi nadzwyczajnej i przekazaniu sprawy do ponownego rozpoznania nie stoi treść art. 115 § 2 ustawy o SN. Zgodnie z tym przepisem, jeżeli zachodzą przesłanki wskazane w art. 89 § 1 ustawy o SN, a zaskarżone orzeczenie wywołało nieodwracalne skutki prawne, w szczególności jeżeli od dnia uprawomocnienia się zaskarżonego orzeczenia upłynęło 5 lat, a także jeżeli uchylenie orzeczenia naruszyłoby międzynarodowe zobowiązania Rzeczypospolitej Polskiej, Sąd Najwyższy ogranicza się do stwierdzenia wydania zaskarżonego orzeczenia z naruszeniem prawa oraz wskazania okoliczności, z powodu których wydał takie rozstrzygnięcie, chyba że zasady lub wolności i prawa człowieka i obywatela określone w Konstytucji przemawiają za wydaniem rozstrzygnięcia, o którym mowa w art. 91 § 1 ustawy o SN.

Jakkolwiek od wydania zaskarżonego nakazu upłynęło już ponad 5 lat, to podstawowe zasady konstytucyjne oraz uregulowania prawa materialnego i procesowego przemawiają za wydaniem orzeczenia, o jakim mowa w art. 91 § 1 ustawy o SN.

Wobec powyższego, postanowiono jak w sentencji.

Rozstrzygnięcie o kosztach w postępowaniu przed Sądem Najwyższym uzasadnione jest treścią stosowanego odpowiednio do postępowania w sprawie ze skargi nadzwyczajnej art. 398¹⁸ k.p.c., zgodnie z którym w razie wniesienia skargi kasacyjnej przez Prokuratora Generalnego, Rzecznika Praw Obywatelskich lub Rzecznika Praw Dziecka koszty procesu podlegają wzajemnemu zniesieniu,

co oznacza, że każda ze stron ponosi koszty związane z jej udziałem w postępowaniu.

Od wyroku zdanie odrębne złożył ławnik SN X.Y.

[SOP]

[ms]